

९. वहिनींचा 'सुसाट' सल्ला

शोभा बोंद्रे (१९४६) :

कथाकार, कादंबरीकार, सूत्रसंचालक म्हणून प्रसिद्ध. मराठी व इंग्रजी या दोन्ही भाषांत वैशिष्ट्यपूर्ण लेखन. माहेर, जत्रा, स्त्री, किलोस्कर इत्यादी नामवंत मासिकांमधून विपुल लेखन. 'मुंबईचा अन्नदाता', 'नॉट ओन्ली पोटेल्स', 'एक मुठ्ठी आसमान', 'सहावं महाभूत आणि मी', 'एका फांदीवरची पाखर' ही पुस्तके विशेष प्रसिद्ध. त्यांच्या लेखनातून वेगवेगळ्या क्षेत्रांतील माणसांच्या यशोगाथा वेधकपणे उलगडत जातात. माणसातल्या 'माणूसपणाची' उत्तुंग झेप, त्या मागची तपश्चर्या यांचे दर्शन त्यांनी लिहिलेल्या पुस्तकांतून घडते. 'आभाळमाया', 'ऊनपाऊस', 'अर्धांगिनी', 'मानसी' इत्यादी दूरचित्रवाणीवरील प्रसिद्ध मालिकांसाठी त्यांनी संवादलेखन केले आहे. 'सातासमुद्रापार' या त्यांच्या कादंबरीला सर्वोत्कृष्ट कादंबरीचा महाराष्ट्र राज्य पुरस्कार मिळाला आहे.

वहिनींचा 'सुसाट' सल्ला ही विनोदी अंगाने लिहिलेली एक हलकीफुलकी कथा आहे. काही उलट-सुलट घटना, माणसांच्या वागण्यातील विरोधाभास आणि गमतीशीर व्यक्तिचित्रणे यांमुळे कथा रंगतदार झाली आहे. स्त्रीला समाजात मानाचे स्थान आणि समान हक्क मिळायला हवा; तसेच तिने स्वतःला सिद्ध करून स्वतःचे महत्त्व समाजाला पटवून द्यायला हवे, हा संदेश या कथेतून अधोरेखित झाला आहे.

उषावहिनींनी एकशेबावन्नाव्यांदा आरशात पाहिलं. वळून-वळून सर्व कोन साधून पाहिलं. चार पावलं भराभरा मागे जाऊन, चार पावलं भराभरा पुढे येऊन स्वतःला पाहिलं. आरशातल्या स्वतःच्या प्रतिबिंबावर त्या फारशा खूश नव्हत्या. ब्युटी पार्लरमधून आलेल्या वनिताने आपल्या कौशल्याची कमाल केली होती; पण तरीही वय फारसं लपत नव्हतं. टीव्हीची गाडी चारला येणार होती. उषावहिनींनी घड्याळाकडे पाहिलं. अजून तब्बल साडेसहा मिनिटं बाकी आहेत. 'काय मेलं हळूहळू चालतं हे घड्याळ!' त्या पुटपुटल्या.

आज त्यांच्या आयुष्यातला एक महत्त्वाचा टप्पा. 'वहिनींच्या सल्ल्या'चा शेवटचा कार्यक्रम. तोही थेट प्रक्षेपणाचा. मुंबईला दूरदर्शन सुरू झालं, त्यानंतर आजतागायत चालू असलेला एकमेव असा सर्वात लोकप्रिय कार्यक्रम 'वहिनींचा सल्ला'. वयोमानानुसार निवृत्त व्हावेच लागणार, म्हणूनच केवळ कार्यक्रम संपत होता. उषावहिनींना अठ्ठावन्न वर्षं पूर्ण होत होती, तर कार्यक्रमाने विशी गाठली होती. आजचा हा शेवटचा आणि खास महत्त्वाचा कार्यक्रम दूरदर्शनच्या स्टुडिओमधून काढून शिवाजी मंदिरमध्ये ठेवला होता. समाजातल्या अनेक मान्यवर व्यक्ती आज निमंत्रित होत्या. उषावहिनींचा सत्कार होणार होता.

उषावहिनींनी एकशेचौपन्नाव्यांदा घड्याळाकडे पाहिलं. तीन वाजून चौपन्न मिनिटं, वीस सेकंद. एक निःश्वास टाकून त्यांनी डोळे मिटले. गेल्या वीस वर्षांतल्या किती कडूगोड आठवणी! कडू चव घरातल्या आठवणींची. गोड आठवणी दूरदर्शनच्या संदर्भातल्या. कौतुक, नावलौकिक, यश सर्व मिळालं, ते घराबाहेर.

जगातल्या, म्हणजे महाराष्ट्रात जेवढं जग सामावलेलं आहे त्यातल्या हजारो व्यक्तींना वहिनींनी सल्ले दिले होते. ‘जोडा, जुळवा, जमवून घ्या’. ह्या वीस वर्षांत त्यांनी हंडाभर फेविकॉल, दोन-चार मैल लांबीच्या चिकटपट्ट्या, शंभर एक किलो डिक आणि पाच-सात बरण्या च्युइंग गम वापरलं असेल. ‘आला प्रॉब्लेम समोर, की लाव त्याला चिकटपट्टी’ हेच तर होतं, त्यांच्या कार्यक्रमाच्या यशस्वितेचं रहस्य.

उषावहिनींनी एक दीर्घ सुस्कारा सोडला.

...हंSS! वीस वर्षांत उभारलेल्या ह्या रंगीबेरंगी पोकळ बुडबुड्यांचा आजचा अंतिम दिवस.

घड्याळातल्या कक्कूने बाहेर डोकं काढून चारदा ‘कूकूक’ केलं आणि त्याच क्षणाला दारावरची बेल वाजली. उषावहिनींनी पटकन उठून दार उघडलं. दारातल्या कडक युनिफॉर्मवाल्या शोफरने लवून अभिवादन केलं. “मॅडम, चलता ना?”

उषावहिनींनी मान हलवून, “हो हो, येते” म्हटलं. तेवढ्यात तो खाली उतरलादेखील. दार उघडच होतं. उषावहिनी पर्स घ्यायला आत गेल्या. शेवटची नजर टाकून त्यांनी पर्समध्ये सर्व गोष्टी आहेत ना ते पाहिलं. रुमाल नव्हता. त्या वैतागल्या. दांडीवर दोन-तीन रुमाल वाळत होते. त्यांनी हात उंचावला. मग उडी मारली. मग उंच टाचांच्या चपलांसकट त्या स्टुलावर चढल्या. हात उंचावून त्यांनी झटकन दांडीवरचा रुमाल खेचला. रुमाल हातात आला; पण पुढच्याच क्षणाला तोल जाऊन त्या स्टुलासकट भुईसपाट झाल्या. त्यांच्या डोळ्यांसमोर काजवे चमकले आणि पायांतून जीवघेणी कळ आली.

दारावरची बेल परत एकदा वाजली आणि ‘उषा, तयार आहेस ना?’ असा पुकारा करत त्यांची धाकटी बहीण निशा गडबडीने आत आली. उषावहिनींनी तोंडाने ‘हो, हो’ असं म्हटलं, असं त्यांना वाटलं; पण प्रत्यक्षात त्यांच्या तोंडून शब्दच उमटत नव्हता आणि प्रयत्न केला तरी शरीर पायांवर उभं राहायला तयार नव्हतं.

त्यांची अवस्था पाहून निशाने किंकाळीच फोडली, “अगंबाई, उषा, अशी कशी पडलीस तू?”

“अगं दांडीवरचे कपडे, रुमाल काढत होते. तेव्हा पडले.”

निशाने तेवढ्यात त्यांना प्यायला ग्लासभर पाणी आणलं होतं. मग ममतेने त्यांना पाणी प्यायला लावलं.

“जाऊ दे ना! कशी पडलीस ते महत्त्वाचं नाही, आता पुढे काय करायचं, ते महत्त्वाचं!”

उषावहिनी डोळे पुसून म्हणाल्या, “उठव मला. साडेचार वाजता शिवाजी मंदिरमध्ये पोहोचायला हवंय.”

निशा त्यांना हळूवारपणे उठवायला लागली; पण प्रयत्नांची पराकाष्ठा करूनही उषावहिनींना हलताच येईना. निशाने पाहिलं, त्यांचा डावा पाय गुडघ्यापासून वाकडाच झाला होता. निशाने सर्व सूत्रं आपल्या हातात घेतली. प्रथम तिने एका नामवंत अस्थिव्यंगतज्ज्ञ डॉक्टरांना फोन केला. डॉक्टरांनी ‘ताबडतोब पेशंटला हॉस्पिटलमध्ये घेऊन या’ असं सांगितलं. निशाने गॅलरीतून ड्रायव्हरला वर बोलावून घेतलं. ड्रायव्हर वर आला.

“काय सामान न्यायचंय ताई?”

निशाने उषावहिनींकडे बोट दाखवलं.

ड्रायव्हर चुकचुकला, “अर्री! अशा कशा पडल्या तुम्ही वहिनी?”

निशा गंभीरपणे म्हणाली, “दांडीवरचे कपडे काढत होती...”

ड्रायव्हर आणि निशा दोघांनी उचलून उषावहिनींना गाडीत नेऊन बसवलं. ड्रायव्हरने गाडी सुरू केली आणि विचारलं, “कुठे जायचं?” उषावहिनी पुटपुटत होत्या, “शिवाजी मंदिर!”

निशाने त्यांना गप्प करून म्हटलं, “बडवे हॉस्पिटल!”

डॉ. बडव्यांनी तपासणीनंतर निर्णय दिला, “ताबडतोब अॅनस्थेशिया देऊन बोन सेट करायला हवं. त्यानंतर प्लास्टर घालून घरी पाठवीन.”

उषावहिनी क्षीणपणे म्हणाल्या, “शिवाजी मंदिर! मला शिवाजी मंदिरमध्ये अर्ध्या तासात पोहोचायला हवं हो! सहा वाजता प्रोग्रॅम सुरू होणार.”

डॉक्टर म्हणाले, “कार्यक्रमात तुम्ही नुसत्या किंकाळ्या फोडल्यात तर ते चालेल का तुमच्या प्रेक्षकांना? पाहुण्यांना?” उषावहिनींच्या डोक्यात पायाचा नव्हे तर

कार्यक्रमाचाच विषय! डोळे पुसत त्या म्हणाल्या, “निशा, अगं नाटकातलं एखादं पात्र आलं नाही तर बॅक स्टेजचासुद्धा कोणीतरी ती भूमिका आयत्या वेळी करून वेळ मारून नेतो; पण माझी वहिनीची भूमिका कोण करेल गं?” वाक्य संपलं आणि त्यांचे डोळे लकाकले. निशाचा दंड धरून त्या म्हणाल्या, “तू करणार. निशा, आज तू वहिनीची भूमिका करणार. तूच करू शकतेस.”

निशाने जोरजोरात मान हलवली, “अगं, काहीतरीच काय बोलतेस? मी कधी माईकवरून तोंड उघडलं, तर ते फक्त भांडण्यासाठी उघडते. कामगार युनियनची कार्यकर्ती म्हणून मला मॅनेजमेंटला धमक्या देता येतात. कामगारांच्या मागण्या मांडताना आवाज चढवता येतो. तुझ्यासारखे गोडगोड सल्ले मला नाही देता येणार. हे मला नाही जमायचं.”

मग उषावहिनी उत्साहाने म्हणाल्या, “जमेल, जमेल, जमवायचं. वागणं नंतर! पण दिसणं तर तुझं आणि माझं अगदी सारखंच आहे ना? जुळ्या नसलो तरी पाच वर्षांच्या अंतराने जुळं व्हाव्या तशाच आपण दिसतो. फरक किंचित, तोही वयाचाच! बाकी रंगरूप, बांधा, आवाज सर्व गोष्टी एकसारख्याच! माझं ऐक गं, माझी राणी ती! मी तुझी पंधरा मिनिटांत तयारी करून देते. तू फक्त हे कागद हातात ठेव. भाग घेणाऱ्यांचे प्रश्न ठरलेले आहेत, उत्तरं त्या कागदावर आहेत. फक्त घरी जा आणि एक छान साडी नेस. प्लीज, निशा, वहिनीची लाज आता तुझ्याच हातात आहे.”

शिवाजी मंदिराच्या मागच्या पार्किंग स्पेसमध्ये गाडी थांबली. उषावहिनीच्या रूपात निशा खाली उतरली मात्र, स्टेजकडे जाणाऱ्या जिऱ्यावरून लोकांची धावपळ उडाली. त्याच्यातच, ‘वहिनी, सेट लाईट, माईक ओ. के. करता?’, ‘वहिनी, मेकअपला बसा’, ‘वहिनी, भाग घेणाऱ्या सर्व बायका आल्यात, बर्का!’ असा चारी बाजूंनी कल्लोळ उसळला.

निशाने चेहऱ्यावर प्रौढपणा आणण्याचा प्रयत्न केला आणि उषावहिनीच्या भूमिकेत स्वतःला सराईतपणे झोकून दिलं. सुदैवाने उषाबरोबर ती दोन-तीन वेळा टीव्ही सेंटरवर रेकॉर्डिंग पाहायला गेलेली होती. त्यामुळे उषाच्या सहकाऱ्यांशी तिची चांगली ओळख होती. अर्थात तेव्हा ती उषावहिनीची बहीण होती. आज मात्र उषावहिनीच्या थाटात तिने भराभर सूत्रं हलवायला सुरुवात केली.

निवेदिका वर्षाने माईक हातात घेतला,

“रसिकहो! ‘वहिनीचा सल्ला’ ह्या कार्यक्रमाचा आजचा शेवटचा प्रयोग. ह्या वेळी प्रथमच हा कार्यक्रम दूरदर्शन केंद्राच्या बाहेर शिवाजी मंदिर ह्या लोकप्रिय नाट्यगृहात साजरा होतो आहे. आणखीही एक प्रयोग आज आम्ही प्रथमच करत आहोत. ह्या कार्यक्रमाच्या शेवटची दहा मिनिटं प्रेक्षकांना वहिनींशी फोनवरून थेट संपर्क साधता येईल. तर ‘मैत्रिणींना वहिनींचा सल्ला!’ हा आजचा शेवटचा कार्यक्रम.”

निवेदिकेचं शेवटचं वाक्य संपलं आणि उषावहिनींनी रंगमंचावर प्रवेश केला. प्रेक्षकांनी टाळ्या वाजवून त्यांचं स्वागत केलं; पण त्या वेळी महिला प्रेक्षकांत अपेक्षाभंगाची एक जोरकस लाट पसरली. ‘वहिनीचा सल्ला’ दरवेळी आवर्जून पाहिला जायचा, त्याचं एक प्रमुख कारण उषावहिनींनी नेसलेली साडी! वीस वर्षांमधल्या प्रत्येक कार्यक्रमानंतर उषावहिनींच्या साडीवर चर्चा व्हायची आणि अगदी तश्शीच साडी खरेदी करायला बायकांच्या शोधयात्रा निघायच्या. आजचा शेवटचा कार्यक्रम! म्हणजे उषावहिनी नक्कीच अशी साडी नेसतील, की बायकांनी जन्मभर लक्षात ठेवावी! तर आज उलटाच प्रकार!

उषावहिनी त्याच; पण तरीही त्या त्याच नसाव्यात असा काहीतरी व्यक्तित्वातला बदल! साडी तर अगदीच साधीशी, सर्वसाधारण काठापदराची, मळखाऊ रंगाची सुती! कोणीतरी कुजबुजली, “शी, ही कसली साडी?”

उषावहिनींनी एक स्मितहास्य केलं आणि थोड्याशा प्रास्ताविकानंतर कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. प्रथम एका तरतरीत आधुनिक स्त्रीने आपली समस्या सांगितली.

“मी एक नोकरी करणारी स्त्री. माझं नाव सुचरिता नवरे. माझी समस्या ही आहे, की घरातली कामं फक्त मला दिसतात, ह्यांना दिसत नाहीत. म्हणजे मी ती केली नाहीत तर ते त्यांना बरोब्बर दिसतं; पण ‘स्वतः करा’ असं मी सांगितलं तर ते एकदम आंधळे होतात.”

असली उषावहिनींनी दिलेला कागद नकली उषावहिनींनी डोळ्यांखालून घातला होता.

‘...संसारथाची दोन चाकं म्हणजे नवरा आणि बायको. एक चाक थोडंसं कुचकामी असेल तर दुसऱ्या चाकाने आपल्यावर जास्त भार घ्यावा...’ उषाताईंचा सल्ला त्यांनी चुरगाळून टाकला.

माईक हातात घेऊन त्या खणखणीत आवाजात म्हणाल्या, “नवरेबाई, सॉरी. तुम्ही नाव बदलू शकत नाही; पण संसाररथ नीट चालायला हवा असेल तर दोन्ही चाकांची सारखीच शक्ती वापरात असायला हवी. ह्यासाठी मी तुम्हांला हे एक नेत्रांजन देते. त्याचं नाव आहे ‘असहकार’ अंजन. हे नवऱ्याच्या नव्हे, तुमच्या स्वतःच्या डोळ्यांत घाला. म्हणजे तुमच्या डोळ्यांतला लखलखाट वाढेल. उदाहरणार्थ, तुमच्या आणि मुलांच्यापुरतंच जेवण करा आणि जेवूनही घ्या. तुमच्या कपड्यांना इस्त्री करा. नवऱ्याच्या चुरगळलेल्या कपड्यांचा ढीग त्याच्याच डोक्यावर रचून ठेवा. तुमच्या वस्तू आवरा. त्याचं पेन, पाकीट, रुमाल शोधून जागच्या जागी ठेवण्याची तसदी घेऊ नका.

लक्षात ठेवा, तुम्हीही दहा वर्षं नोकरी करता आहात. तुम्हांला आयतं ताट एकदा तरी मिळालं? तुमच्या साडीला इस्त्री करून नवऱ्याने तुमच्या हातात ठेवली? तुमच्या कानातल्याचं हरवलेलं मळसूत्र शोधण्यासाठी तो एकदा तरी वाकला? जर ह्या प्रश्नांची उत्तरं नकारार्थी असली तर हे अंजन वापरण्यावाचून तुम्हांला पर्याय नाही. फार नको, केवळ चार दिवस हे ‘असहकार’ अंजन वापरा आणि पाचव्या दिवशी नवऱ्याला निरोप द्या, की संध्याकाळी दूरदर्शनवरच्या वहिनी माझ्याबरोबर घरी येणार आहेत. आम्ही दोघी जरा कामाचं बोलणार आहोत, तरी चहा आणि खाणं आपण सांभाळावं. तरच माझ्या असहकार व्रताची आज सांगता होईल. नाहीतर हे व्रत मी वर्षभर पाळणार आहे. नव्या मनूच्या ह्या नव्या व्रताचा वसा घेणार असं नुसतं म्हणा, मग पाहा काय चमत्कार होतो ते!”

प्रेक्षकांत क्षणभर अवघडलेली शांतता. विजेच्या कडकडाटाने दिल्यासारखीच सर्वांची अवस्था. मग मात्र प्रथम एका बाईने टाळी वाजवली. पाठोपाठ उरलेल्या स्त्रियांनी आणि शेवटी नाइलाजाने का होईना पुरुषांनीही टाळ्यांचा कडकडाट केला.

स्टेजवर आता एक मध्यमवयीन साधीसुधी स्त्री उठून बोलायला लागली, “मी निलंजना बॅनर्जी. गृहिणी आहे. पण स्वतःला कमी समजणारी, मान खाली घालणारी, घरातल्या पैशांवर आपलाही हक्क आहे असं न वाटणारी, सर्वसाधारण गृहिणी नाही. आमच्या घरात गृहिणीला मानाचं स्थान आहे. माझ्या कामाचं महत्त्व घरच्यांना

पटवून देण्यात मी यशस्वी झाले आहे. गृहिणी म्हणून घरकामाची शंभर टक्के जबाबदारी मी उचलते, तरीही हल्लीच्या काळात बराचसा फावला वेळ मिळतो. ह्या वेळामध्ये मी एका सेवाभावी स्त्री संस्थेत काम करायला जाते. विनावेतन काम, केवळ माझ्या स्वतःच्या समाधानासाठी. माझे पती आणि मुलं माझ्या ह्या कामाचाही आदर करतात. तर वहिनी, माझ्या कुटुंबीयांच्या संदर्भात माझी कुठलीच समस्या नाही. माझी समस्या आहे ती पावसाविषयी!”

स्टेजवरच्या वहिनींचे डोळे बारीक झाले. त्या पटकन म्हणाल्या, “निलंजनाबाई, आपला काहीतरी गैरसमज झालेला दिसतो. माझी ताडपत्रीची एजन्सी नाही. माझा आणि वॉटरप्रूफिंगचा काही संबंध नाही. मी माणसांना दुःखप्रूफ किंवा दुःखमुक्त होण्यासाठी मदत करते.”

निलंजनाबाई रागावण्याऐवजी हसायलाच लागल्या, “अहो वहिनी, माझ्या पावसासाठी तुम्हीच रेनकोट पुरवू शकाल, अशी माझी खात्री आहे. कारण माझ्याकडे पाऊस पडतो तो पाहुण्यांचा!”

प्रेक्षकांत हसण्याची लाट पसरली.

निलंजनाबाई म्हणाल्या, “मी एक आतिथ्यशील स्त्री आहे, ह्याचा मला आनंद आणि अभिमान वाटायचा; पण गेल्या काही वर्षांत मी हळूहळू संसारातला काही वेळ स्वतःसाठी खर्च करायला लागले. मग मला पाहुण्यांचा त्रास व्हायला लागला. इतकंच नाही तर गेली काही वर्षं पाहुण्यांच्या पावसाचं प्रमाण विलक्षण वाढलं आहे. मी कारण शोधलं ते भयंकर अस्वस्थ करणारं आहे. मुंबईतल्या बहुतेक स्त्रिया ह्या नोकरी करतात, त्यामुळे पाहुण्यांची पंचाईत होते. त्यांची सरबराई करायला यजमानाच्या घरात हक्काची बाई नसते. मग पाहुणे असं घर शोधतात, की जिथे घरची बाई कामावर जात नाही. आमच्या नात्यातले किंवा मैत्रीतले पाहुणेही हाच विचार करत असणार. परिणाम काय? तर इतर घरांत नोकरीवाली बाई हे वॉटरप्रूफिंग केलेलं असल्यामुळे आमच्या घरी पाहुण्यांचा जोरदार मारा!

थोडी भीड, थोडा संकोच, थोडीशी परंपरा आणि पाहुण्यांच्या प्रेमाचा पोकळ फुगा ह्यामुळे मी हा पाऊस झेलत राहिले; पण हा पाऊस अडला जाईल, असा डबल अॅक्शन रेनकोट मला कोणी देईल का?”

वहिनींनी मान डोलावली.

“रेनकोटबिनकोटची गरज नाही. तुम्हांला एक साधा उपाय सांगते. उलटी छत्री!”

“उलटी छत्री?”

“हो, हो. उलटी छत्री! पाहुण्यांचा पाऊस पडायला लागला, की डोक्यावर उलटी छत्री धरायची. सगळे पाहुणे छत्रीत गोळा होतील. मग छत्री उलटीच बंद करायची आणि जुहूला जाऊन समुद्रार्पण करायची. एकदा का तुमच्याकडे उलटी छत्री आहे, अशी वार्ता पसरली, की पाहुणे तुमच्याकडे यायचे बंद होतील. बरोबर?”

“बरोबर! पण म्हणजे मी नक्की काय करायचं?”

“थोडी भीड, थोडा संकोच, थोडी परंपरा गुंडाळून ठेवायची. पाहुण्यांना येणारा प्रेमाचा पोकळ पुळका ओळखायला शिकायचं. तुमची सोय-गैरसोय न पाहता पाहुणे आले आहेत. तुम्ही त्यांची सोय-गैरसोय बघायचं कारण नाही. तुमचं वेळापत्रक तुम्हीच सांभाळायचं. तुमच्या कामाचं महत्त्व घरातल्यांना पटलं आहे ना? तसंच पाहुण्यांनाही पटवून द्यायचं.

लक्षात ठेवा, माणूस स्वार्थीच असतो. माणूस स्वतःसाठीच जगतो. मग स्त्रीनेच दुसऱ्यासाठी का जगावं?”

सभागृहात टाचणी पडेल अशी शांतता पसरली. हे आज काहीतरी अघटितच घडत होतं. वहिनींना दूरदर्शनवरती अनेकांनी अनेक वेळा पाहिलं होतं. शांत, सौम्य व्यक्तिमत्त्व आणि समतोल सल्ले. नेहमी जोडा, जुळवून घ्या आणि दुसऱ्याच्या दृष्टिकोनातून बघायला शिका, अशा तऱ्हेच्या सूचना.

आज मात्र वहिनींचा कायापालट झालेला ‘स्वतःच्या मनाचा कौल घ्या, स्वतःला स्वतःच महत्त्व दिलं पाहिजे, आत्मसन्मान जपा’ असे भारतीय रूढी-परंपरेला आव्हान देणारे हे सडेतोड विचार! धक्कादायक वाटले तरीही हे विचार मनाला भिडणारे आणि पटणारेही होते.

एका प्रदीर्घ पॉझनंतर कोणीतरी एकीने टाळ्या वाजवल्या आणि बाकीच्यांनीही टाळ्या वाजवून आपलं सहमत दर्शवलं.

प्रश्नोत्तरं चालूच होती. एखादं थरारनाट्य पाहावं, अनुभवावं तसे प्रेक्षक खुर्चीला खिळले होते. श्वास रोधून

आणि वृत्ती एकाग्र करून ते कार्यक्रमाचा आस्वाद घेत होते.

सासू आणि सुनेची एकत्र नांदण्याची समस्या, वरिष्ठ पदावर काम करणाऱ्या स्त्रीला पुरुष सहकाऱ्यांचा किंवा हाताखाली काम करणाऱ्या पुरुषांचा आलेला धक्कादायक अनुभव, महाविद्यालयीन तरुणीची रस्त्यात किंवा महाविद्यालयाच्या आवारातही पुरुषांनी केलेली छेडछाड, नवऱ्याच्या दारूच्या व्यसनामुळे संसाराची झालेली वाताहत अशा अनेक समस्या होत्या. वहिनींनी ह्या समस्या सोडवण्यासाठी सांगितलेले मार्ग, ‘कीड मुळापासून उपटून काढली पाहिजे, तरच झाड जगेल’ हे तत्त्वज्ञान पाळणारे होते.

रंगमंचावर मध्यभागी ठेवलेला टेलिफोन घणघणू लागला. पहिल्या दूरस्थ प्रेक्षकांने संपर्क साधलेला होता.

“अभिनंदन!”

वहिनींनी हसून मान डोलावली. टेलिफोन खाली ठेवला, तोच परत वाजला. वाजतच राहिला.

“अभिनंदन!”

“सुपर्व!”

“ग्रेट!”

“मान लिया!”

टेलिफोनवरचं संभाषण प्रेक्षकांनाही ऐकण्याची सोय केलेली होती. सर्व टेलिफोन अभिनंदनाचेच होते.

वहिनी म्हणाल्या, “टेलिफोनचा वापर अभिनंदनासाठी नव्हता, तर दूरवरच्या प्रेक्षकांना आयत्या वेळी सहभाग घेता यावा म्हणून होता.”

परत टेलिफोन वाजला. वहिनींनी सस्मित मुद्रेने तो उचलला.

“बाई, आपण बरं बोललात आणि नको इतकं खरंही बोललात. पण आपण कोण आहात? मी पोलीस इन्स्पेक्टर मांडके बोलतो आहे. आपल्या ड्रायव्हरने नुकतीच इथे येऊन तक्रार नोंदवली आहे, की शिवाजी मंदिरमध्ये बोलत आहेत त्या उषावहिनी नाहीतच! कृपया, आपण आहात तिथेच थांबावं. मी चौकशी करायला येतो आहे.”

आता मात्र कडेलोट झाला. एक साधं सुधं कौटुंबिक नाटक बघायला यावं आणि एका रहस्यमय नाटकात स्वतःच भाग घेतल्यासारखं गुंतत जावं, तशी प्रत्येकाची अवस्था! ‘आता काय होणार?’ ह्या प्रश्नाने उत्सुकतेचं शिखर गाठलं.

निशाने माईक हातात घेतला.

“उपस्थित आणि इथे अनुपस्थित; पण आपापल्या घरी बसून टीव्हीच्या पडद्यावर कार्यक्रम पाहणाऱ्या सर्व मित्रमैत्रिणींनो! मी निशा वागळे. आपल्या सर्वांच्या आवडत्या उषावहिनींची मी धाकटी बहीण! कार्यक्रमाला तयार होऊन बसलेल्या उषावहिनींना अचानक एक अपघात झाला. दांडीवरचा रुमाल काढताना त्या खाली पडल्या आणि पाय फ्रॅक्चर झाला. त्यांची जागा मी भरून काढावी हा त्यांचाच आग्रह. आजच्या समारंभाचं महत्त्व ध्यानात घेऊन मी त्यांची भूमिका वठवण्याचा प्रयत्न केला.

पण प्रामाणिकपणे सांगायचं तर हे नाटक मी चोख केलं नाही. वहिनींनी ठरवलेली उत्तरं माझ्या बुद्धीला पटणारी नव्हती. तेव्हा माझ्या सर्व मैत्रिणींसमोर मी कबूल करते, आज प्रश्न तुमचे असले तरी उत्तरं-सल्ले हे माझे होते, निशा वागळेचे. ह्यामुळे कोणाला काही लाभ झाला तर आनंदच आहे. नाहीतर एक नाटक इतकीच किंमत आजच्या ह्या कार्यक्रमाला द्या. माझ्यामुळे कोणाला

मनस्ताप झाला असेल तर माफ करा. आपल्या सर्वांशी संवाद साधण्याची ही संधी मला दिल्याबद्दल धन्यवाद!”

प्रेक्षक अजूनही स्तब्ध, पुतळ्यांसारखे आसनाला खिळलेले. तेवढ्यात फोन वाजला. निशाने फोन उचलला.

“हॅलो, मी उषावहिनी बोलते आहे. निशा, मनःपूर्वक अभिनंदन! मी लोकांना वर्षानुवर्षे औषध म्हणून साखरेच्या गोळ्या देत आले. तू मात्र आज लोकांना कडू क्विनाईनचा डोस देण्याचं धाडस केलंस. हे कोणीतरी करायलाच हवं होतं. आज तुझं बोलणं ऐकताना वाटलं, उषावहिनींनी तुझा सल्ला घ्यायला हवा होता. फार पूर्वीच! स्वतःसाठी आणि लोकांना काय सल्ले द्यावेत ह्यासाठीही! असो! ह्यापुढे का होईना मी तुझ्याकडे हक्काने सल्ला मागू शकते, ही किती सुखाची गोष्ट! नाही का हो, निशावहिनी?”

टाळ्या, आश्चर्याचे उद्गार, आरडाओरडा ह्या गोंधळातच मखमली पडदा खाली आला. ‘वहिनींच्या सल्ल्या’चं नाटक संपलं होतं. कायमचं!

(एका फांदीवरची पाखरं)

कृती

(१) (अ) कृती करा.

निशाताईच्या सल्ल्याचा
आस्वाद घेणाऱ्या प्रेक्षकांची
अवस्था

(आ) कारणे लिहा.

- (१) उषाताईचा हा कार्यक्रम शेवटचा होता, कारण...
- (२) निशाने चेहऱ्यावर प्रौढपणा आणण्याचा प्रयत्न केला, कारण...
- (३) महिला प्रेक्षकांत अपेक्षाभंगाची एक जोरकस लाट आली, कारण...
- (४) मुंबईत आलेल्या पाहुण्यांची पंचाईत होते, कारण...

(इ) वैशिष्ट्ये लिहा.

- (१) दूरदर्शनवरील ‘वहिनींचा सल्ला’ हा कार्यक्रम.
- (२) ‘शिवाजी मंदिर’ येथील ‘वहिनींचा सल्ला’ हा कार्यक्रम.

(ई) फरक स्पष्ट करून तक्ता पूर्ण करा.

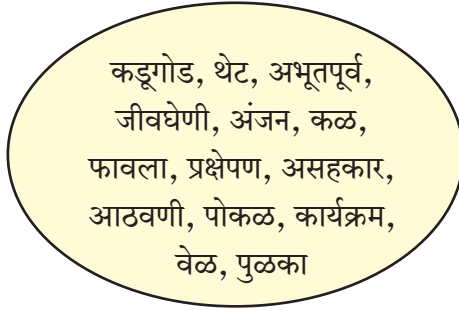
उषावहिनींचा सल्ला	निशावहिनींचा सल्ला

(२) पाठातील खालील वाक्यांचा तुम्हांला समजलेला अर्थ स्पष्ट करा.

- (१) रंगीबेरंगी पोकळ बुडबुड्यांचा आजचा अंतिम दिवस.
- (२) मी माणसांना दुःखप्रूफ किंवा दुःखमुक्त होण्यासाठी मदत करते.
- (३) इतर घरांत नोकरीवाली बाई हे वॉटरप्रूफिंग केलेलं असल्यामुळे आमच्या घरी पाहुण्यांचा जोरदार मारा!
- (४) 'कीड मुळापासून उपटून काढली पाहिजे, तरच झाड जगेल'.

(३) व्याकरण.

(अ) विशेष्य-विशेषणांच्या जोड्या पाठाधारे जुळवा.

विशेष्य	विशेषणे

(आ) केवळ वाक्ये, मिश्र वाक्ये आणि संयुक्त वाक्ये यांची पाठातील प्रत्येकी दोन-दोन उदाहरणे शोधून लिहा.

(इ) खालील विरामचिन्हांची नावे कंसातील यादीतून शोधून लिहा.

(अपूर्णविराम, संयोगचिन्ह, अर्धविराम, अपसरणचिन्ह, लोपचिन्ह)

विरामचिन्हे	नावे
;	
.....	
—	
:	
-	

(ई) खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ लिहून वाक्यांत उपयोग करा.

- (अ) काजवे चमकणे-
- (आ) डोळे लकाकणे-
- (इ) कायापालट होणे-
- (ई) कडेलोट होणे-

(३) खालील शब्दांचे वर्गीकरण करा.

वळूनवळून,
रेनकोटबिनकोट,
पुटपुट, अभिवाचन,
सामाजिक

उपसर्गघटित शब्द	प्रत्ययघटित शब्द	पूर्णाभ्यस्त शब्द	अंशाभ्यस्त शब्द	अनुकरणवाचक शब्द

(४) स्वमत.

- (अ) वहिनीचा सल्ला 'सुसाट' वाटण्याची तुम्हांला समजलेली कारणे लिहा.
 (आ) 'पाहुण्यांचा पाऊस' यासंबंधी कथेत आलेला विनोद तुम्हांला आवडला का, ते सकारण स्पष्ट करा.
 (इ) सल्ला मागण्यासाठी मांडलेल्या समस्यांविषयी तुमचे मत लिहा.
 (ई) खऱ्या उषावहिनींनी आपल्या 'बहिणीच्या कामाला दिलेल्या पसंतीविषयी' तुमच्या प्रतिक्रिया लिहा.

(५) अभिव्यक्ती.

- (अ) वहिनीचा 'सुसाट' सल्ला ही कथा तुम्हांला का आवडते ते सकारण लिहा.
 (आ) 'स्त्रीने स्वतःच्या आत्मसन्मानाला जपले पाहिजे', याविषयीचे तुमचे विचार लिहा.

प्रकल्प.

प्रसारमाध्यमांतून सतत दाखवल्या जाणाऱ्या जाहिराती व मालिका यांविषयी समवयस्कांशी चर्चा करा व त्यासंबंधी अहवाल तयार करा.

* शब्दसंपत्ती

खालील वाक्यांचा अभ्यास करा. 'कर' या शब्दाची योग्य अर्थच्छटा कंसातील पर्यायातून निवडा.
 ती वाक्यांसमोर कंसांत लिहा.

[टॅक्स, कृत्य, हात, करणे (क्रियापद)]

- (अ) दाम करी काम वेड्या. ( )
 (आ) कर भरणे प्रत्येक नागरिकाचे कर्तव्य आहे. ( )
 (इ) कर हा करी धरिला शुभांगी ( )
 (ई) कर नाही त्याला डर कशाला? ( )